

Centre for Transport Studies

STOCKHOLM

Kostnadseffektivitet i valet av infrastrukturinvesteringar

Jonas Eliasson, Professor transportsystemanalys

Maria Börjesson, Docent transportsystemanalys,
KTH Royal Institute of Technology

Länk effektivitet - beslut ofta svagare än man kan tro

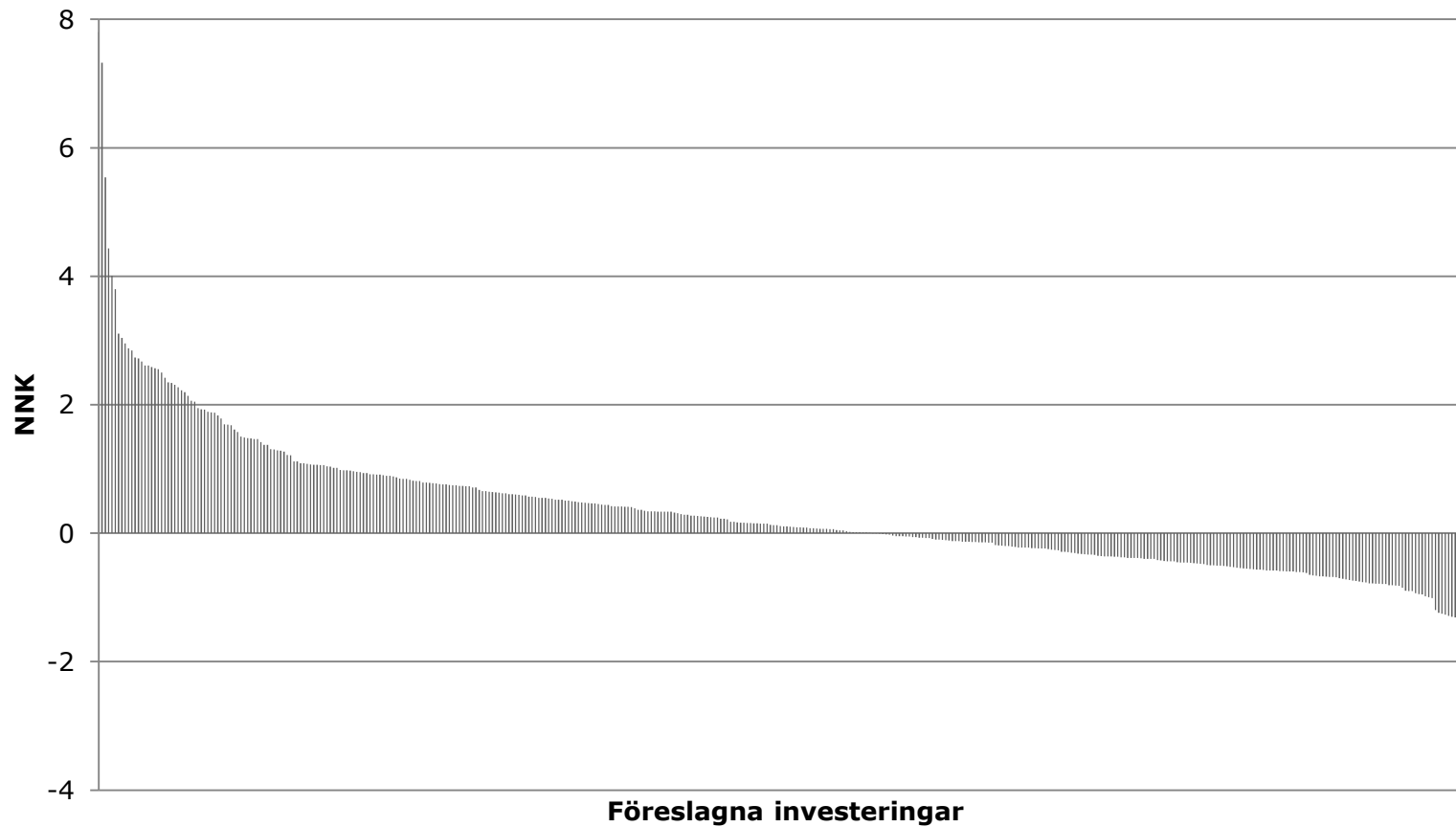
- Kostnadseffektivitet spelar liten eller ingen roll för valet av investeringar och åtgärder
 - Flera studier, flera länder, flera sammanhang.
 - Åtgärdsplaneringen 2010 undantag för trafikverken.

A) Många ineffektiva åtgärder genomförs

B) Många effektiva åtgärder prioriteras bort

Inte ett litet problem

Samhällsekonomisk analys

	(miljoner kr per år)
Kortare restider	+600
Högre reskostnader	-100
Färre olyckor	+150
Ökade koldioxidutsläpp	-70
Minskade hälsofarliga utsläpp	+20
Ökad skattesnedvridning	-150
Årliga driftskostnader	-20
Investeringskostnad	-350
NETTO	+80

- + Kan jämföra många olika åtgärder
- + Hjälper att överblicka alla aspekter
- + Hjälper att bedöma olika effekters storleksordningar
- + Största fördelen systematik, tydliga motiveringar, nya lärdomar

"Tvånget att noggrant formulera sina tankar på ett organiserat sätt tvingar en ofta att ge upp sina älsklingsfördomar och att dra slutsatser man inte avsett att dra." P. Krugman

Vad ingår – vad ingår inte?

Ingår i kalkylen:

- Effekter på resande och trafik
 - Förbättringar av restid, reskostnad, punktlighet, bekvämlighet
 - Bättre möjligheter nå arbete, service, bostäder osv.
 - Omvandlas till bl a tillväxt, fritid, värden på arbets-/bostadsmarknader
- Trafiksäkerhet
- Utsläpp
 - koldioxid, partiklar, SO₂, NO_x osv
- Offentliga kostnader och intäkter
 - drift- och investeringskostnader
 - biljett- och skatteintäkter

Ingår inte i kalkylen:

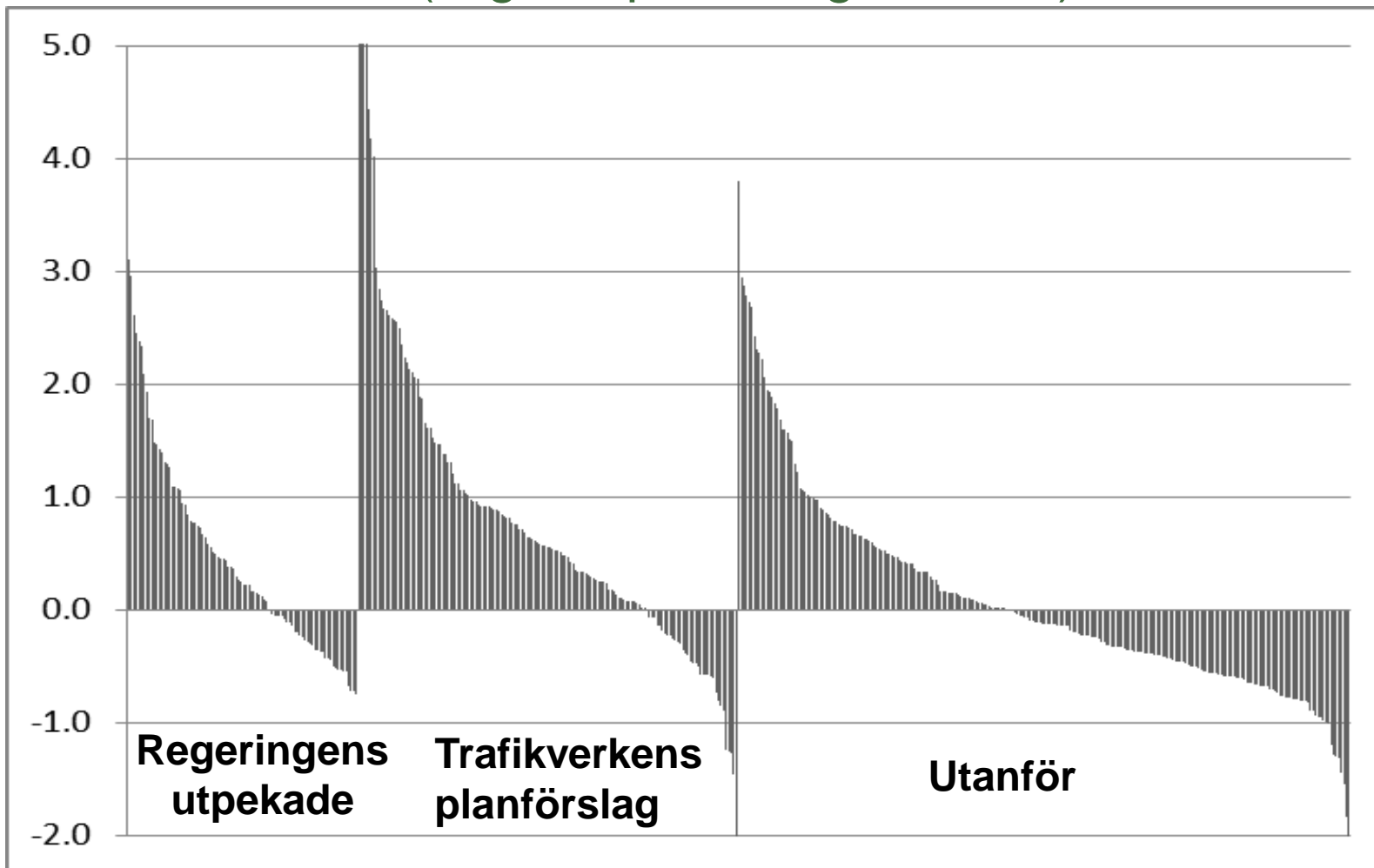
- Intrång i natur-, kultur- och stadsmiljö
 - däremot indirekt via kostnader för att *undvika* intrång
 - Stadsmiljö vanligt motiv för kringfarter
- Arbetsmarknads- och tillväxteffekter kan underskattas
 - ... särskilt vid högspecialiserad arbetsmarknad och höga lönenivåer
- Fördelningseffekter, rättigheter

Hur säker är rangordningen av investeringar?

Förändring av 150 bästa åtgärder	
Fördubblad emissionsvärdering	5
Fördubblad godsvärdering	14
Fördubblat oljepris	2
Klimatpaket (km-skatt osv.)	3

Spelar kostnadseffektivitet någon roll? (Åtgärdsplaneringen 2010)

**Nettonytta
per krona**

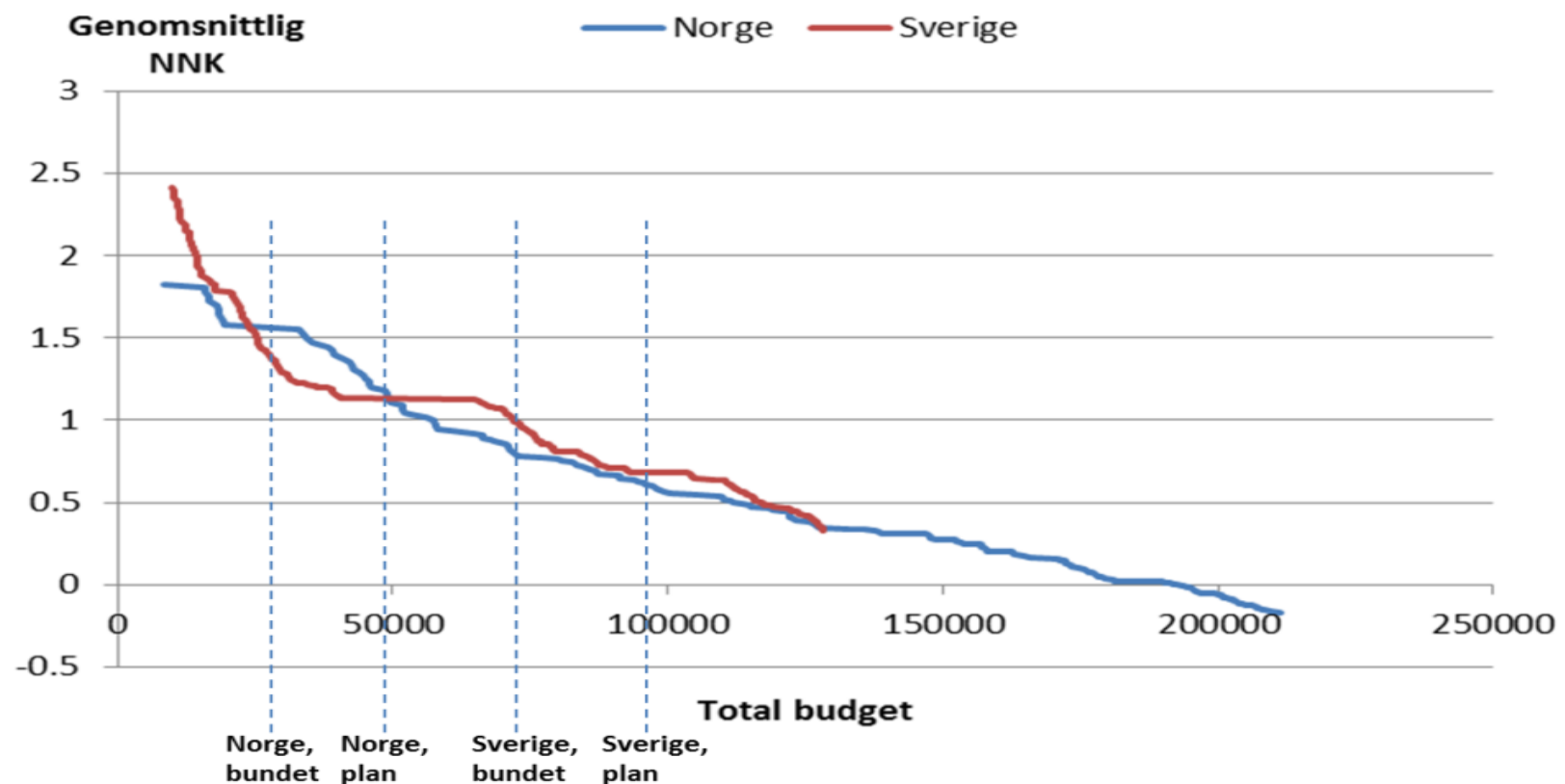

Slutsatser

- Regeringens val 2010 påverkades inte signifikant av lönsamhet
- Däremot påverkades Trafikverkens val (hög signifikans)
 - Regeringen betonade tidigt samhällsekonomisk effektivitet
 - Vägverket och Banverket "konkurrerade" i viss grad om medel
 - Fler objekt analyserades än vad budgeten räckte till
- Senare omgångar (2012, 2014) har man *enbart* räknat på lönsamheten för investeringar som skulle med i planen
 - Kostnadseffektivitet kan alltså knappast ha påverkat
 - Vi kan inte jämföra lönsamhet för valda/bortvalda kandidater

Nyttan med kalkyler (1)

Vet planerare att kalkyler spelar roll effektiviseras både urval och utformning av de investeringar som hamnar på kandidatlistan.

Nyttan med kalkyler (2)

- Total budget: 156 miljarder SEK
- Utfall: 188 miljarder SEK
- Utfall, de mest lönsamma: 215 miljarder SEK.
- Utfall, oberoende av kalkyler: 175 miljarder SEK

- Det sista projektet som valdes skulle ha haft NNK: -0.27
- Ineffektivitet kan vara en delförklaring till upplevelsen att transportsektorn är underfinansierad

Varför så låg korrelation mellan kalkyl och beslut?

Vad kan man göra åt det?

Kognitiva begränsningar

- Åtgärder i transportsystemet är mångdimensionella
- Skaffar sig snabbt en intuitiv uppfattning, och söker sedan **omedvetet** observationer och argument som stöder denna
- Överskattar vår intuitiva förmåga.
- Feedbacken obefintlig för långsiktiga investeringar
- Söker oss till dem som tycker likadant som vi själva, och har svårt att ifrågasätta gruppen

Vad kan man göra? (1)

- Betona betydelsen av samhällsekonomisk effektivitet i alla led
 - ÅP 2010 bra exempel
- Försök låta bli ha uppfattning så länge som möjligt
- Gör det lätt att backa och ändra sig (undvik låsningar/prestige)
- Uppmuntra kritiska, avvikande röster
- Utred med än vad som ryms i budgeten (krävs tid/resurser)

- Ytterst regeringens ansvar
- ... men Trafikverket måste vara proaktiva

Särintressen och väljarstöd

- Regioner/kommun vill ha investeringar som staten finansierar
- Regioner där regeringen har högt väljarstöd får mer
- Bransch-, idé- eller intressebaserade organisationer

- Politiker kan vilja gynna vissa grupper av taktiska skäl eller genomföra symboliska åtgärder.
 - Kortsiktiga vinster och ansvarsutkrävande långt fram i tiden.

Vad kan man göra (2)

- Det som nämnts ovan
- Tjänstemän bör erbjuda "rimligt effektiva" åtgärder att nå uppsatta mål
 - Politiker kan anlägga t ex fördelningsperspektiv när de väljer mellan dessa
- Politiker bör kräva att åtgärder förses med "effektivitetsmått"

Problembaserad planering

- Först definiera "problem" eller "behov", sedan söka "lösning"
 - Fyrstegsprincipen, Åtgärdsvalsstudier, ...
- Men alla "problem" *har* inte (kostnadseffektiva) lösningar
- När något definieras som ett "problem" skapas ett tryck i politik och förvaltning på att det *måste* åtgärdas
 - Kan bli tryck att genomföra åtgärder med kostnad > nytta
- Alla kostnadseffektiva åtgärder är inte lösningar på något "problem"
 - Åtgärder med nytta > kostnad kan missas eller väljas bort

Vad kan man göra (3)

- Samma som ovan
- Undvik tankefiguren ”problem => lösning”
- Sök brett och förutsättningslöst efter kostnadseffektiva åtgärder
- Utred många åtgärder

Annat

- Okunskap, missuppfattningar
 - Utbildning
 - Samhällsekonomi på ledningsnivå
 - Högt i tak
 - ”Thinking things through” ska vara lika bra för karriär som ”getting things done”
 - Skilj på ärliga och strategiska missuppfattningar
- Otilräcklig integrering med fysisk planering
- Snedvridande incitament i planeringsprocessen

Slutsatser

- Många effektiva åtgärder prioriteras bort – resursslöseri
- Om effektivitet påverkar besluten påverkas också urval och utformning
- Kalkylerna är inte "facit" – men en hygglig indikator på effektivitet

- Tjänstemän bör presentera "rimligt effektiva" åtgärder för politiker att välja mellan
- Se upp för tankefiguren "problem => lösning"

- Betona betydelsen av lönsamhet i alla led – tidigt
- Utvärdera många fler projekt än man kan genomföra
- Gör det lätt att backa, ändra sig, ha avvikande uppfattning